

Oponentský posudek na doktorskou disertační práci

Ing. Jiří Sejkora:

**DETERMINANTY INDUSTRIALIZACE V SUBSAHARSKÉ AFRICE A
MOŽNOSTI JEJICH ROZVOJE**

Doktorand si ke zpracování zvolil téma, které je dlouhodobě aktuální a také velmi zajímavé z řady důvodů. Procesu industrializace v rozvojových zemích je v různých typech akademických institucí i pracovištích mezinárodních organizací věnována významná pozornost, která se od začátku 50. let minulého století odlišovala v jednotlivých etapách vývoje tohoto procesu a také na základě zkušeností, které postupně ekonomiky v jednotlivých v rozvojových regionech, resp. skupinách zemí získávaly ve vlastním ekonomickém, tedy i průmyslovém rozvoji. Zkoumání industrializace v rozvojových zemích postupovalo od jeho definice ve smyslu vymezení ke zkoumání faktorů (determinant) s ohledem na odlišný charakter (specifika) ekonomického rozvoje rozvojových (sub)regionů v jednotlivých časových obdobích. Při zohlednění ekonomické diferenciaci rozvojového světa je zřejmé, že proces industrializace v rozvojových zemích je velmi komplikovaný a „pestrobarevný“. Je proto třeba ocenit schopnost doktoranda téma doktorské disertační práce v tak širokém rámci zúžit na vybrané aspekty a tyto zkoumat na příkladu jednoho subregionu - Subsaharské Afriky. Předloženou doktorskou práci považuji za přínosný příspěvek, neboť v česky psané odborné literatuře je od začátku 90. let minulého století jak problematika industrializace v rozvojových zemích, tak ekonomický rozvoj subsaharských afrických zemí zastoupena velmi sporadicky.

První verze této doktorské dizertační práce prošla v červnu tohoto roku úspěšnou „malou obhajobou“. Vzhledem k tomu, že předložená verze doznala pouze „kosmetických úprav“, většina mých stanovisek a komentářů je shodná s těmi, která jsou zformulována v prvním oponentském posudku.

Autor si stanovil za hlavní cíl disertační práce „nalézt významné determinanty industrializace v subsaharské Africe a posoudit možnosti jejich rozvoje“. Naplnění takového cíle předpokládá vynaložení mimořádného úsilí z několika důvodů. Každá ze tří součástí – významné determinanty, možnosti jejich rozvoje a ekonomika Subsaharské Afriky – představuje sama o sobě velmi komplikovanou a s určitým přesahem interdisciplinární problematiku. Zkoumání propojení vymezených tří součástí v rozsahu požadovaném od doktorské práce nejen vyžaduje zkoumání jednotlivostí, ale i schopnost autora získané poznatky následně propojovat a argumentačně dokládat. Rozsáhlý seznam použité literatury dokládá, že pro zpracování zvoleného tématu práce shromáždil velké množství titulů a statistických zdrojů nejen provenience mezinárodních organizací. Prokázal, že s nimi umí analyticky pracovat, zejména v 2. kapitole použitím regresní analýzy. Při práci se statistickými daty se musel vypořádat se skutečností, že mnohé údaje pro ověření jím stanovených hypotéz nejsou dostupné nebo dostatečně věrohodné, a proto nelze některé z těchto hypotéz (autorovými slovy) s jistotou potvrdit či vyvrátit. Nutno poznamenat, že tento problém je při zkoumání ekonomických problémů afrických zemí dlouhodobě trvající. Doktorand se s ním vyrovnal zodpovědně a více než solidně.

Sám již v Úvodu práce v souvislosti s odkazem na 3. kapitolu, ale je možné vztáhnout následující poznámku i k ostatním částem práce, upozorňuje na skutečnost, že doktorská práce neskýtá svým rozsahem prostor pro vyčerpávající objasnění všech jednotlivých aspektů, resp. determinant procesu industrializace v rozvojových zemích, ani při zúžení tématu na Subsaharskou Afriku. Vytváří však prostor pro vědecko-výzkumnou aktivitu v dalším časovém období.

Pro naplnění výše zmíněného hlavního cíle si autor vymezil tři dílčí cíle. Jejich splnění podřídil strukturu této doktorské práce, resp. její rozdělení do tří kapitol, které na sebe logicky navazují. Postupuje od obecného – vymezení industrializace a obecných determinant, které tento proces ovlivňují – ke konkrétnímu, tedy analýze, zda vybrané obecné determinanty (faktory) mají či nemají významný vliv na industrializaci v podmínkách Subsaharské Afriky. Získané poznatky v podobě poté aplikuje na působení „potvrzených“ determinant na industrializaci vybraných subsaharských ekonomik. Práce je vhodně doplněna grafy, schémata, tabulkami, je připojena rozsáhlá tabulková příloha, která odráží „mravenčí“ práci s daty ve vztahu zejména k 1., částečně i ke 2. kapitole. Jsou připojeny též „Zdroje“ (seznam čítající 16 stran), jejichž rozsah je obdivuhodný, pro vědeckou práci by bylo vhodné jej strukturovat podle typu a s úplnými bibliografickými údaji (publikace mezinárodních organizací, knižní monografie, články v odborných časopisech aj.).

První kapitola je, jak již bylo uvedeno, obecného charakteru, a věnuje se dvěma okruhům problémů. Nejprve se věnuje vymezení pojmu industrializace a její úloze v ekonomickém růstu a rozvoji. K první podkapitole – nepovažuji za šťastné vycházet z definice „pojmu industrializace“ ze všeobecné encyklopedie, byť je to Encyklopedia Britannica, v ekonomické vědecké práci. Nerozlišuje „průmyslový rozvoj“ spojený s velkou průmyslovou revolucí a „industrializací“ jako fenoménem 20. století vázaného především na ekonomicky méně nebo málo rozvinuté země, příp. specifika socialistické industrializace. Právě tak vnímám jako nesprávné zaměňovat význam průmyslu pro změnu „socioekonomického řádu“ (založeného na typu převládajících vlastnických vztahů na daném stupni společenského vývoje) s dopady na odvětvové strukturální změny (změny ve struktuře produktu) dané ekonomiky. V souvislosti s úlohou industrializace v ekonomickém růstu a rozvoji jsem v prvním posudku zmínila problém s analogií průmyslového rozvoje = industrializace v rozvinutých ekonomikách a jeho vnímání jako použitelného pro rozvojové ekonomiky, zejména pro země Subsaharské Afriky, ale respektuji postoj autora, že setrvává na přístupu, jak jej definoval Kaldor v „hypotéze motoru růstu“. V druhé podkapitole autor vymezuje obecné determinanty industrializace, které jsou abecedně řazeny, na základě nichž si stanovil v následující kapitole osm hypotéz. Cením, že v této podkapitole se autor snažil zapracovat připomínky z „malé obhajoby“. V souvislosti s fyzickým kapitálem mě zaujala poznámka o sektorovém zaměření PZI do Subsaharské Afriky, zejména z Číny a Indie, v nichž zacílení do zpracovatelského průmyslu zaujímá nejmenší podíl. Má otázka zní: **Jak se promítá PZI obou zmíněných ekonomik do podpory industrializace (rozvoj zpracovatelského průmyslu bez ohledu na technologickou náročnost), aby podpořily ekonomický růst zemí subsaharské Afriky? (dosavadní zacílení PZI 45 % S, 35 % primární sektor, 20 % zpracovatelský průmysl).** Autor zvažuje „plánování rozvoje determinant industrializace“ – nikde však v práci není zmíněna otázka volby typu strategie industrializace jako „produktu“ institucionálního faktoru (průmyslová a zahraničně obchodní politika státu), který v podstatě predikuje směřování tohoto procesu. Pouze předpokládá „pozitivní vztah kvality institucí k velikosti zpracovatelského průmyslu“. **Může dizertant objasnit, jak on sám vnímá současný stav dopadů (ne)fungování institucionálního faktoru na industrializaci, příp. deindustrializaci zemí Subsaharské Afriky? Je v rozvojových strategiích kladen větší důraz na industrializaci nebo na podporu rozvoje jiných sektorů? Připojuji v souvislosti s další determinantou – lidským kapitálem – může autor blíže objasnit, na čem zakládá svůj předpoklad pozitivního vztahu úrovně lidského kapitálu k velikosti zpracovatelského průmyslu?**

Druhá kapitola zaujímá v celé doktorské práci klíčovou pozici, neboť jejích smyslem je prověřování, jejich potvrzení či zamítnutí, osmi stanovených hypotéz týkajících se determinant rozvoje zpracovatelského průmyslu v Subsaharské Africe. Kapitola je analytická, autor používá

regresní analýzu pro dva po sobě následující roky (2014 a 2015). Za tímto stručným konstatováním je ale nesmírné množství práce. V poslední podkapitole autor shrnul výsledky testování hypotéz, a tím také naplnil jeden ze záměrů své práce. Nicméně si dovoluji jeden komentář a jednu poznámku. Vzhledem k tomu, že autor věnoval práci s daty mnoho úsilí, domnívám se, že by se mohlo odrazit v prohloubení v textovém vyjádření, neboť nepůsobí příliš dobře, jestliže podstatnou část textu tvoří po sobě následující tabulky a grafy (s. 56-58,61-64 a 68-73) bez doprovodného komentáře (bez ohledu na shrnutí v následující podkapitole). Pro pochopení změn ve vývoji zpracovatelského průmyslu v Subsaharské Africe nebylo by více vypovídající pro závěry vyplývající z regresní analýzy vybrat roky více od sebe časově vzdálené než dva po sobě následující?

Třetí kapitola je specifická – autor na základě poznatků nabytých při vypracovávání předchozích kapitol disertační práce vybral významné determinanty industrializace zemí Subsaharské Afriky a jako příklad si zvolil Mauritius, zejména ve vztahu rozvoje jeho infrastruktury. Pro srovnání velikosti ekonomiky si zvolil ostrovní státy – Seychely, Ostrov Sv. Tomáše a Princův ostrov a Kapverdy). Mají všechny pro posuzování podmínek pro rozvoj hlavních determinant industrializace, resp. změn ve strategiích industrializace příliš mnoho specifických odlišností a víc se jedná pouze o ostrovní státy. Nedomnívám se, že ve vnímání procesu industrializace zemí Subsaharské Afriky jako rozvojového subregionu je to ilustrativní výběr, neboť chybí komparace s jiným srovnatelným suchozemským africkým ekonomikou (malá ekonomika), ale doktorand ke své volbě měl jistě své důvody. Právě tak mám problém v porovnávání preferencí ve vzájemném obchodě Evropské unie a USA, neboť jsou realizovány na zcela odlišném smluvním základě (proces přidružení zemí ACP k EU x AGOA).

Při celkovém hodnocení předložené doktorské disertační práce ji hodnotím pozitivně, protože se po dlouhé době v oboru rozvojová ekonomika objevila kvalitní práce na téma, které není ve středu zájmu zahraničně obchodních zájmů. Doktorand svým přístupem ke zpracování a jeho výsledkem potvrdil své teoretické znalosti v oboru a schopnosti k vědeckovýzkumné činnosti. Přes uvedené kritické poznámky a náměty k diskuzi při ústní obhajobě **ji doporučuji k obhajobě před komisí pro udělování vědecké hodnosti Ph.D.**

Doc. PhDr. Lenka Adamcová, CSc.

V Praze 10. 10. 2016